

Kafkan Odradek ja muita kieliolioita

Mikko Keskinen

Perheenisän huoli (Kafka) ja Mm. Bovary (Flaubert)

Kirjallisuus esittää tapahtumia, joita ei ole sattunut, mutta myös kuvaa esineitä ja henkilöitä, joita ei ole olemassa. Kaikki kolme fiktion osatekijää voivat kuitenkin toteutua reaali-ilmassa kirjoittamisen jälkeen. Kukapa ei olisi kuullut jonkun onnettomuuteen joutuneen elämään kafkamaista _Oikeusjuttu_-painajaista. Varhaisten tieteiskirjailijoiden tarinat kuu-raketeista tai sukellusveneistä ovat käyneet ennen pitkää toteen. Ei ole liioin harvinaista tunnistaa tuttavapiiristään ihmisiä, jotka ovat kuin Ilja Oblomovin tai Emma Bovaryn inkarnaatioita. Kirjallisuudessa on kuitenkin myös jotakin sellaista, joka vastustaa materialisoitumista muuksi kuin sanaksi. Voimme kutsua näitä vain kielessä mahdollisia objekteja vaikkapa kieliolioiksi.

Franz Kafkan pikku novelli "Perheenisän huoli" (1919) alkaa kuin tietosanakirja-artikkeli. Aluksi selonteko koskee merkillisen Odradek-olion nimen etymologiaa, mutta joutuu pian tunnustamaan, ettei slaavilainen eikä germaaninen kielihistoria kykene tavoittamaan sanan merkitystä. Sitten seuraa Odradekin ulkonäön kuvaus:

"Ensi näkemältä se muistuttaa pientä tähden muotoista lankarullaa, ja se näyttää tosiaankin langalla käämityltä; nämä lienevät tosin vain katkenneita, vanhoja, toisiinsa solmiutuneita, mutta myös yhteen vanuttuneita, monenlaatuista ja -värisiä langanpätkiä. Kyseessä ei kuitenkaan ole pelkkä rulla tai puola, sillä sen keskikohdasta työntyy esiin pieni poikittainen kara, ja tähän karaan liittyy sitten suorakulmaisesti vielä toinen. Tämän viimeksi mainitun karan varassa, ja toiselta puolen myös erään jo mainitun tähden sakaran varassa olio pystyy seisomaan ikään kuin kahdella jalalla."

Tämän jälkeen tulevat luonnehdinnat Odradekin oleilupaikeista, lajityypillisestä käyttäytymisestä ja ääntelystä. Entä sitten? Paljon. Kafka-tutkimuksessa Odradekista on kehrätty monenlaatuista ja -värisiä tulkinnanpätkiä, joskus vanuttuneitakin. Olio on nähty juutalaisen irrallisuuden metaforana (Max Brod), ontologis-fenomenologisena ongelmana (Max Bense) sekä hengen ja aineen linkkinä (Wilhelm Emrich). Tähden muotoisen lankarullan on tulkittu myös viittaavan metatasolla Kafkan novelliin "Metsästäjä Gracchus", joka ei hevin asettunut aloilleen kirjoittajaansa tyydyttävällä tavalla (Malcolm Pasley). Onpa Odradek-epiteetti "kokonaisuutena olio näyttää tosin tarkoituksettomalta, mutta silti omalla tavallaan täydelliseltä" ymmärretty myös Kafkan novelliin tunnusmerkillisimmän piirteen luonnehdintana (Kai Laitinen).

Vedän purkautumisen uhallakin Odradekista vielä yhden langanpätkän ja esitän, että tuossa omissa omissa tai elävässä kohteissa on perimmiltään kyse kirjoitetusta kielestä. Kun

Odradekilta kysyy, missä se asuu, vastaus kuuluu: "Asuinpaikka epämääräinen". Kieli on, kirjoitettunakin, "atooppinen", paikaton tai monipaikkainen ja liikkuvuudessaan määrittelemätön. Vastauksensa päälle Odradek nauraa äänellä, jonka "voi saada aikaan ilman keuhkoja". Kirjoitettu kieli on "hengetön" siinä mielessä, että siltä puuttuu visuaalisuuden hintana auditiivisuus. Lisäksi kirjoitetussa hepreassa, juutalaisten kielessä, ei merkitä vokaaleja, vaan ne tuotetaan tekstiin vasta lausuttaessa; tässä mielessä tuo kirjoitus on pelkkää kuivaa ruumista ilman keuhkoja ja virtaavaa henkeä. (Eikö Odradekin tähdenmuotoisuus tuokin mieleen Daavidin tähden?) Vielä yksi kirjoituksellinen piirre. Kirjoitus on aina potentiaalisesti postuumia, sillä se jää tai ainakin voi jäädä jäljelle kirjoittajansa kuoltua. Kafkan novelli päättyy sanoihin: "mutta kuvitelma siitä, että [Odradek] ehkä elää jopa minua kauemmin, tuntuu minusta melkein tuskalliselta". Kafka itse kuoli – puhekyvyttömänä – viisi vuotta novellin ilmestymisen jälkeen ja samalla tuli performatiivisesti todistaneeksi kirjoituksen pitkäikäisyyden.

Odradek on kieltä ja asuu kielessä, mutta voimme vielä jotenkin hahmottaa sen ulkonäön. Visualisoinnista tulee ongelmallisempaa, jos yritämme piirtää tai valmistaa poikaikäisen Charles Bovaryn lakin:

"Se oli tuollainen epämääräinen päähine, jossa voi huomata karvalakin, lippalakin, knallin, hylkeennahkaisen lakin ja villapäähineen piirteitä, sanalla sanoen surkea kapistus, jonka mykällä rumuudella on syvät ilmeensä niinkuin tylsämielisen kasvoilla. Se oli munanmuotoinen, vahvistettu kalanluilla, ja siinä oli alimpana kolme pyöreätä käämiä, sitten punaisella nauhalla reunustettuja samettisia tai kaninnahkaisia vinoneliöitä, sitten tuli jonkinmoinen pussi, joka päättyi pahvilla vahvistettuun, monimutkaisilla nauhakuvioilla peitettyyn monikulmioon, josta riippui pitkässä ohuessa rihmassa pieni kultanauhainen nappula jonkinmoisena tupsun korvikkeena. Lakki oli uusi, sen lippa kiilsä." (Gustave Flaubert, *Rouva Bovary* [1857])

Kuten Tony Tanner esittää, Charlesin lakki on *lisible* mutta ei *visible*, luettavissa vaan ei nähtävissä oleva. Kirjoitetut rakennelmat eivät ole aina muunnettavissa muille aisteille eivätkä inhimillisiksi käytännöiksi. Tässä mielessä tuo romaanin ensimmäisellä sivulla esitetty kuvaus myös esittelee *Emma Bovaryn* perusongelman.

Parikymmentä sivua myöhemmin kohtaamme kuvauksen Charlesin ja Emman hääkakusta:

"[Hääkakun] alustana oli sinisestä pahvista laitettu teline, joka esitti temppeliä pylväskäytävineen ja pienine kuvapatsaineen, jotka oli asetettu kultapaperitähdillä koristeltuihin syvennyksiin. Toisena kerroksena oli savojijilaistainkinasta laitettu linnantorni, jota ympäröivät pienet, makeisista, manteleista, rusinoista ja appelsiiniviipaleista tehdyt vallit, ja lopuksi oli ylin kerros, vihreä niitty, jossa oli kallioita, hillojärviä ja pähkinänkuoriveneitä. Ylinä oli pieni Amor, joka heilahteli suklaakiikussa. Keinun molemmat tukipatsaat päättyivät kahteen luonnolliseen ruusunpuun, kuin koristepalloon ikään."

Kakun ainekset on pantu esittämään muuta kuin ne ovat, ja nämä visuaaliset muunnokset

on käännetty kieleksi. Jos Charlesin lakki kertoo materiaalien, tyylien ja merkkien sekoituksesta — ja samalla jotakin kantajansa ominaisuuksista (lakkiahan pidetään päässä), hääkaku enteilee romanttisen rakkauskäsityksen ja sen vakiinnuttamiseksi luodun instituution välisen suhteen olevan romaanissa yhtä kestävä kuin Amarin suklaakiikku.